

Socialdepartementet

103 33 STOCKHOLM

Remiss - Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt SOU 2025:61

Inledning

Umeå kommun har fått ta del av slutbetänkandet SOU 2025:61 Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt, volym 1 och 2 och beretts tillfälle att lämna synpunkter på innehållet. Utredningen tillsattes av regeringen 2021 utifrån att uppgifter om oegentligheter och brister i den internationella adoptionsverksamheten, hade framkommit både i Sverige och internationellt.

Betänkandet beskriver att uppdragets syfte varit att klargöra förekomsten av eventuella oegentligheter inom Sveriges internationella adoptionsverksamhet och hur regeringen, berörda statliga myndigheter, kommuner, auktoriserade sammanslutningar, ideella organisationer och andra privata aktörer agerat och förhållit sig till eventuella oegentligheter utifrån respektive aktörs ansvar och roll. Vidare ska de lärdomar utredningen genererar ge vägledning för utvecklingen av Sveriges internationella adoptionsverksamhet genom att föreslå hur nuvarande regelverk, organisering och processer kan förändras och förstärkas i syfte att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten. Utredningen har även fokuserat på behovet av adoptionsspecifikt stöd och ger förslag på vilka hjälp- och stödinsatser som bör erbjudas och hur dessa bör organiseras.

Umeå kommun uppfattar betänkandets innehåll som särskilt angeläget, då fokus ligger på att tillvarata barnets rätt och vår skyldighet att alltid agera utifrån barnets bästa. Umeå kommun har valt att lämna synpunkter avseende vissa delar av utredningens innehåll.

Sammanfattande synpunkter

Kommunen ser allvarligt på den höga nivån av tillit som utredningen beskriver har funnits mellan inblandade aktörer inom adoptionsförmedlingen, vilket

medfört att en del av de oegentligheter som förekommit inte i tillräcklig utsträckning blivit åtgärdade. Skrivelsen redogör även för att det under de decennier som adoptionsverksamheten pågått funnits en avsaknad av verktyg och rutiner för att komma till rätta med och förebygga oegentligheter, vilket är särskilt graverande mot bakgrund av att Sverige adopterat barn från länder med diktaturer, fattigdom och känd korruption. Inblandade aktörer borde därför, som utredningen är inne på kunnat räkna ut, att risken för oegentligheter kopplat till de omständigheterna kunnat anses som hög och åtgärder av den anledningen vidtagits.

SOU:ns andra volym redogör bland annat för brister i adoptionsakter samt beskriver hur vårdnadshavare pressats eller blivit vilseledda att ge sitt samtycke. Det finns därför ett behov av att säkerställa hur adoptionssamtycket gått till och att hitta en fungerande form för att garantera det i framtiden.

Kommunen är enig med utredningens resonemang att adoption som företeelse är ett "högriskprojekt" där mycket kan gå fel på vägen. Det är av den anledningen extra viktigt att problematisera och identifiera de risker som finns i de processer som en internationell adoption innebär. Ur ett myndighetsperspektiv tycker kommunen att det förekommit otydligheter i socialtjänstens roll och kring möjligheten att påverka oegentligheter.

Även om internationella adoptioner minskat stadigt så ligger Sverige, sett till vårt lands storlek högt upp på listan vad gäller antalet internationella adoptioner över tid och många i vårt land delar erfarenheten av att vara adopterad. Ur ett socialtjänstperspektiv är däremot gruppen förhållandevis liten och det kan därför vara utmanande att upprätthålla adekvat kompetens för de uppgifter som socialtjänsten ansvarar för. Särskilt problematiskt kan det bli för små kommuner, där adoptionerna är jämförelsevis få.

Kommunen anser att det precis som utredningen beskriver är viktigt att utveckla stödet till adopterade och är enig med utredningens bedömningar och förslag, som handlar om att tillskapa ett resurscentrum där adopterade kan få ett lättillgängligt, individanpassat stöd, enskilt och i grupp samt hjälp med ursprungssökning och bidrag till familjeåterförening samt att MFOF tar över adoptionsbesluten. Kommunen ser fördelar med dessa föreslagna förändringar, då de sammantaget kan säkra upp och skapa en grund för ett mer kvalitetsmässigt, jämlikt stöd och mer enhetliga bedömningar och beslut.

Kommunen ser positivt på det som utredningen beskriver att en ursäkt till adopterade personer behövs, där de brister och oegentligheter som begåtts över tid erkänns och att formen för ursäkten tas fram tillsammans med de som berörs.

Kommunen är enig med utredningens bedömning att om internationell adoptionsverksamhet ska få fortgå, är det i så fall viktigt att varje enskilt led

säkras upp så att barnens rätt tillgodoses fullt ut vid adoptionen. En adoption är som utredningen beskriver ett stort ingrepp i en människas liv samt att den bland annat går emot närhetsprincipen. Därför bör andra lösningar prövas i första hand. Situationer kommer dock fortsatt uppstå, där behovet av att adoptera ett barn föreligger, men då ska det finnas en trygg process, en reglering och en fungerande struktur som kan säkerställa barnets bästa.

Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt SOU Volym 1

Synpunkterna som presenteras följer betänkandets disposition och är kopplade till utredningens olika avsnitt

7.5.8 Socialnämnderna och domstolarna har getts en central men otydlig roll

Kommunen instämmer i utredningens slutsats att socialtjänsten fått ett stort ansvar i adoptionssammanhang, där rollen som inneburit prövning och kontroll av adoptivföräldrarnas lämplighet upplevts som komplex. Verksamheten som bedriver utredningarna utifrån ett bestämt regelverk, har inte haft skäl att tvivla på riktigheten i de underlag som kommit verksamheten till del. Vid beslut om samtycke till fortsatt adoptionsförfarande så har kommunen förlitat sig på adoptionsorganisationens uppgifter.

7.8 En offentlig ursäkt till adopterade personer och deras familjer

Kommunen ställer sig bakom förslaget.

8.9.3 MFOF har lämnat förslag för att stärka rättssäkerheten och säkerställa barnets bästa i adoptionsprocessen

Kommunen är överens med de förslag som MFOF föreslår.

8.10.3 Det ska vara tillåtet med adoption över landgränser men det krävs en starkare statlig kontroll

Kommunen är enig med utredningens bedömning att det alltid kommer att finnas behov av adoption över landgränser i enstaka fall. Att ge staten större kontroll skulle kunna innebära en mer rättssäker hantering och att oegentligheter undviks (orsakade av exempelvis ekonomiska intressen). Förslaget att det ska krävas tillstånd från MFOF för att få adoptera ett barn med ursprunglig hemvist i ett annat land tillstyrks. I utredningen står det att MFOFs uppgift blir att pröva om förmedlingssättet är tillförlitligt och att adoptionen är till barnets bästa. Vad som blir viktigt då är att det finns en tydlig ansvarsfördelning mellan medgivandeprocessen i socialnämnderna och MFOFs ansvar. Här kan med fördel tydliga kunskapsstöd tas fram till socialnämnderna, speciellt för att upprätthålla kompetens, då adoptionerna kommer att vara få. Ett annat alternativ skulle förslagsvis kunna vara att MFOF handlägger hela processen, det vill säga även beslut om medgivande, för att

ur ett rättvis- och kvalitetsperspektiv säkra upp att det blir genomfört på ett jämlikt sätt oavsett var i landet man bor.

8.10.4 Prövningen av om adoptionsförfarandet får fortsätta flyttas från socialnämnderna till MFOF

Kommunen tillstyrker förslaget och anser att precis som utredningen beskriver så har MFOF bättre förutsättningar när det gäller att pröva om adoptionsförfarandet får fortsätta. Idag har kommunen uppdraget att pröva sökandens lämplighet samt granska adopterbarheten och adoptionshandlingarna. Detta kan innebära svårigheter, då inte rätt förutsättningar finns att säkerställa riktigheten i varje handling som ingår i processen. Här skulle MFOF ha större möjligheter samt utrymme, att kontrollera och se till att alla krav uppfylls.

När det gäller det nya förfarandet som föreslås, det vill säga att MFOF har en underrättelseskyldighet till socialnämnden är socialnämndens roll därefter att underrätta adoptivföräldrarna och planera för uppföljande kontakt. Här finns behov av ett nationellt kunskapsstöd som tydliggör syftet med kontakten och som kan ge socialnämnden vägledning i genomförandet. Ett alternativt tillvägagångssätt skulle vara att MFOF uppdrar till socialnämnden att göra uppföljningar av det adopterade barnet samt presenterar de olika delar som de anser att kommunen behöver följa upp.

8.10.6 Om regeringen inte vill avsluta förmedlingsverksamheten måste systemet reformeras

Vi instämmer i utredningens bedömning att om förmedlingsverksamheten genom auktoriserade sammanslutningar ska fortsätta så måste verksamheten reformeras och att det precis som utredningen lyfter fram då behöver säkerställas att barnets bästa är överordnat alla andra intressen.

9.3.3 Det nuvarande stödet är otillräckligt

Kommunen är enig med utredningens bedömning att det nuvarande stödet behöver förstärkas. Kunskapsnivån är idag ojämn inom socialtjänst och hälso- och sjukvård och för att stödet som ges ska vara likvärdigt finns det behov av ett nationellt organiserat stöd. Det finns även behov av fler lokala stöd över hela landet. Vid utarbetandet av ett mer likvärdigt, nationellt stöd skulle goda, lokala exempel ute i landet kunna vara vägledande.

9.3.4 Sammanfattning av hur stödet behöver förbättras

I den sammanfattning som presenteras över hur stödet till personer som adopterats behöver förbättras, så är kommunen enig med de delar som utredningen lyfter fram. Det är viktigt att adopterade personer får bättre kännedom om vilket stöd som erbjuds, att stödet är lätt tillgängligt och når alla som behöver det.

9.4 Ett resurscentrum för adopterade personer och adoptionsfrågor

Kommunen är enig med förslaget som innebär att ett nationellt resurscentrum för adopterade personer och adoptionsfrågor tillskapas och att det möjliggör ett stöd som blir mer jämlikt och mer av samma kvalitet oavsett var i landet personen bor. Det är också positivt det som utredningen beskriver, att även om stödet är nationellt styrt, så ska samtalsstöd tillgängliggöras på olika ställen i landet. Det är viktigt att det finns ett fokus på tidigt stöd till adopterade och att det är riktat till barn och vuxna samt att rätt stöd finns tillgängligt för adoptivföräldrar.

För att kunna hålla en god kvalitet kompetens- och kunskapsmässigt rörande adoptioner krävs ett starkt resursbatteri hos socialtjänsten, vilket blir allt svårare att tillgodose, då gruppen är förhållandevis liten och när det beslutas om redan knappa resurser att fördela. Det blir även problematiskt då dessa frågor kan ha svårt att göra sig hörda samt att organisationen inte riktigt helt har förståelse för de insatser som behöver utföras och vad som krävs för att upprätthålla kompetens inom området.

Kommunen skulle även se fördelar om ett nationellt resurscentrum eller MFOF ansvarade för alla delar i adoptionsprocessen. Det skulle skapa förutsättningar till en mer likvärdig handläggning och stöd genom alla olika delar av adoptionsprocessen. Berörda personer skulle tillförsäkras specialistkompetens och med anledning av den förhållandevis lilla målgruppen skulle det också kunna vara den mest kostnadseffektiva hanteringen för samhället.

Utredningen lyfter fram att resurscentrumet ska ses som ett komplement och inte ersätta kommuners och regioners ansvar och att de ser en risk i att verksamheterna i större utsträckning inte tar sitt ansvar och istället hänvisar adopterade personer vidare till resurscentrumet. Kommunen förstår utredningens farhåga och anser att det därför är särskilt viktigt att tydliggöra kommuner och regioners respektive ansvar samt att aktuell vägledning finns samlad på ett ställe.

Även om valfriheten i sammanhanget kan ses som något positivt, så bör det i så fall finnas en medvetenhet kring att det förutsätter att de som söker stöd kan navigera i de olika stödformer som tas fram. Kommunen kan inte heller riktigt tydligt se hur barnperspektivet är representerat i ett sådant system och en fungerande form för stöd till barn som inte kan använda sig av ett valfrihetssystem behövs i så fall också.

9.7 Det nationella resurscentrumet ska bistå adopterade personer med ursprungssökning

Kommunen tillstyrker förslaget och ser positivt på att resurscentrumet ska vara en samlad väg in för adopterade personer som vill söka sitt ursprung och att verksamheten bygger upp nödvändig och bred kompetens inom området och en fungerande struktur för detta.

9.8 Det nationella resurscentrumet ska bistå vid misstankar om oegentligheter i adoptioner

Kommunen är enig med förslaget att det nationella resurscentrumet kan överta ansvaret att vara nationell kontaktpunkt för oegentligheter istället för MFOF. Detta eftersom centrumet även är tänkt att erbjuda stöd till de adopterade personer som misstänker att oegentligheter begåtts i deras adoptioner.

9.11 Kunskapsstöd till yrkesverksamma

Kommunen tillstyrker förslaget och ser det som positivt att centrumet erbjuder stöd till yrkesverksamma, vilket ger en likriktning i kompetenshöjning, så att adopterade personer får stöd av samma kvalitet oavsett var den enskilde bor. Det är även viktigt att stödet är lättillgängligt och att möjlighet finns till rådgivning.

9.12 Adopterade personer ska ha rätt till ekonomiskt bidrag för en resa till ursprungslandet

Kommunen är enig med förslaget, då det är viktigt att alla får samma förutsättningar att söka sitt ursprung och att det inte blir en ekonomisk fråga som idag då alla inte har råd att resa.

Karolina Lundqvist
Socialdirektör

Lena Bolin
Utredare